

РОЗДІЛ V. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 373.3/5.04

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-4-13>

КРЕАТИВНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Белка Є. О.*викладач вищої категорії**ВСП «Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва
Дніпровського державного технічного університету»**вул. Коваленка, 10, Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна**orcid.org/0009-0004-2942-2263**zvonn@ukr.net*

Ключові слова: *креативність, інноваційна особистість, креативне середовище, професійна компетентність освітян, педагогічний супровід, новітні технології, технології розвитку творчих здібностей здобувачів освіти.*

У дослідженні розглядаються основи педагогічних впливів у системі освіти для розвитку самоактуалізації та творчої самореалізації в різних видах життєдіяльності.

Самореалізація та креативність – це ознака успішності людини, а здатність і вміння самореалізуватися – це перспективи цієї успішності. Саме тому розвиток креативності у здобувачів освіти і здатність їх до самореалізації в процесі навчання і в самостійному житті – одне з основних завдань педагогічних працівників. Це було важливо завжди, але в умовах воєнної ситуації і швидких геополітичних змін – особливо.

Саме сучасність потребує модернізації освіти, що зумовлює глобальні зміни у філософії освіти, створення нових концептуальних засад розвитку креативної освіти, проектування інноваційної мети, завдань, методів освітньої діяльності. Виникає необхідність переведення закладів загальної середньої, професійної та вищої освіти в режим випереджувального розвитку, який би сприяв створенню умов для становлення особистості як творця і проектувальника свого життя. Створення в освітніх закладах системи креативної системи освіти – нагальна потреба часу. У ній учень/здобувач освіти активно діє, проектує своє майбутнє, свій шлях, урахувавши власні можливості, моделюючи завдання самовдосконалення, самовиховання, самоосвіти. При цьому особливого значення набуває інноваційність особистості, її здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, здатність до творчого нестандартного мислення, вміння ефективно розв'язувати складні проблемні ситуації та проблеми власної життєдіяльності, аналізувати поточний момент і прораховувати майбутнє. Якості інноваційної особистості можуть бути сформовані в процесі спеціально організованих видів діяльності, педагогічної підтримки в системі освіти, яка сама має бути креативною та перспективною, прагне до творчого розв'язання проблем через використання сучасних інноваційних технологій для досягнення визначеної мети.

CREATIVE EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF AN INNOVATIVE PERSONALITY

Belka E. O.

Lecturer of the Highest Category

*VSP “Professional College of Food Technologies and Entrepreneurship
of Dnipro State Technical University”*

Kovalenka str., 10, Kamianske, Dnipropetrovsk region, Ukraine

orcid.org/0009-0004-2942-2263

zvonnn@ukr.net

Key words: *creativity, innovative personality, creative environment, professional competence of teachers, pedagogical support, new technologies, technologies for the development of creative abilities of students.*

The study examines the basics of pedagogical influences in the education system for the development of self-actualisation and creative self-realisation in various types of life activities.

Self-actualisation and creativity are a sign of human success, and the ability and ability to self-realise are the prospects for this success. That is why the development of creativity in students and their ability to self-realise in the learning process and in their independent life is one of the main tasks of teachers. This has always been important, but in the context of a military situation and rapid geopolitical changes, it is especially so.

It is modernity that requires modernisation of education, which leads to global changes in the philosophy of education, the creation of new conceptual foundations for the development of creative education, the design of innovative goals, objectives, and methods of learning. There is a need to transfer general, vocational and higher education institutions to a mode of advanced development that would help create conditions for the formation of the individual as a creator and designer of his or her life. Creating a system of creative education in educational institutions is an urgent need of the hour. In this system, the student/learner is active, designs his/her future, his/her path, taking into account his/her own capabilities, modelling the tasks of self-improvement, self-education, and self-education.

At the same time, the innovativeness of the individual, his/her ability to generate unusual ideas, deviate from traditional thinking patterns, the ability to think outside the box, the ability to effectively solve complex problem situations and problems of their own life, analyse the current moment and make plans for the future are of particular importance.

The qualities of an innovative personality can be formed in the process of specially organised activities, pedagogical support in the education system, which itself should be creative and forward-looking, striving for creative problem solving through the use of modern innovative technologies to achieve a specific goal.

Постановка проблеми. Актуальність проблематики визначається необхідністю розроблення науково-методичного супроводу неперервного професійного зростання суб'єктів інноваційного простору та координації навчально-виховного процесу в країні.

У кожній людині природою закладений певний творчий потенціал. Виявити здібності, розвинути їх якомога повніше – таке завдання повинен ставити перед собою кожний педагог. Щоб долати труднощі, знаходити інноваційні шляхи розв'язання проблем, бути успішною, людина повинна активізувати свій творчий потенціал,

свою креативність. Креативність як творча здібність виступає потужним фактором розвитку особистості, визначає її готовність до нестандартного мислення й поведінки. Нетрадиційні форми навчання, оригінальні методи, інноваційні технології на заняттях спонукають здобувачів освіти до креативного мислення, пошуку різноманітних способів розв'язання завдань.

Метою дослідження є формування професійної компетентності освітян у реалізації провідної ідеї, визначення показників творчої особистості, запровадження інноваційних технологій у системі креативної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковою основою є дослідження творчого потенціалу особистості відомими вченими, як-от Г. Айзенк, А. Алейніков, М. Бердяєв, Д. Бого-явленська, Л. Виготський, В. Лернер, А. Маслоу, О. Моляко, А. Полякова, Я. Пономарьов, В. Рибалко, В. Семиченко, С. Сисоєва, Р. Штайнер, Е. Фромм, Б. Юсов та інші.

Креативність розглядається ними як основа, психологічний механізм, що зумовлює творчу активність людини для самоактуалізації та творчої самореалізації в різних видах життєдіяльності. Отже, креативність є характерною ознакою творчої особистості, спроможної реалізувати свій творчий потенціал за власною ініціативою і з вибором відповідних засобів. Креативність дослідники визначають і як передумову для будь-якої творчої діяльності, вмотивованої прагненням індивідуума до самоствердження.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство все більше потребує творчої особистості, тому що саме вона має високий рівень адаптації та самореалізації, проектує своє майбутнє, свій шлях, досить чітко ставить перед собою завдання самовиховання, самовдосконалення та самоосвіти. Змінюються й оновлюються освітні системи, педагогічні умови, здатність приймати нестандартні рішення, виходити за межі можливого.

Таким чином, особливого значення набуває розвиток креативності, або творчих здібностей кожного здобувача освіти. Особлива потреба в цьому існує в закладах фахової передвищої освіти, де базова загальноосвітня школа поєднується з професійною і, деякою мірою, вищою.

Креативність виступає характерною ознакою творчої людини, яка здатна реалізувати свій потенціал за власною ініціативою, вибором відповідних способів. Це потребує зміни педагогічного супроводу, спрямованого на розвиток креативного середовища в освітній установі, переорієнтація якої виконує функцію адаптації освітнього закладу до індивідуальних потреб здобувачів освіти.

Нині ми приділяємо більше уваги розвитку нового закладу освіти, в якому повинні перейти від поодиноких практик конструювання освітнього процесу, нестандартного відчуття, технології розвитку креативності до формування адаптивного середовища конкретного закладу освіти. У більшості з них освітній процес будується за схемою «аудиторія – коридор». А так бути не повинно, особливо, якщо коридор «вузький», а аудиторія перебуває в незадовільному стані.

Тому першочергове завдання – створити умови для розвитку творчості, а це означає переорієнтацію закладів освіти на інноваційно-технологічні центри.

Для нас звичними стали форми реалізації змісту через заняття, конференції, семінари, майстер-

класи та ін. Слід змінювати педагогічні умови, які забезпечують розвиток творчих здібностей кожної молодшої людини [1].

Змінюється вектор педагогічного супроводу, направлено на створення креативного середовища освітньої установи.

Саме середовище вибудовується навколо інтересів здобувача освіти та виконує функцію адаптації освітнього закладу до індивідуальних особливостей та суб'єктивних потреб студентів.

Педагогічний супровід здобувача вищої освіти може здійснюватися в таких двох варіантах, як:

- загальногруповий;
- індивідуально-особистісний.

У першому випадку створення креативного середовища забезпечується системою «викладач – студент», де на основі використовуваних знань привалюють діалогічні форми роботи.

Креативна особистість багатоконпонентна, а саме дуже рухомі в ній мотиваційний, інтелектуальний, емоційний і комунікативний компоненти [2]. Для їх розвитку необхідно розширяти рольовий простір кожного здобувача освіти та включати його в різноманітні види діяльності, які забезпечують йому творчу самореалізацію та створюють досвід соціальних відносин.

Проаналізуємо технології, які ми використовуємо в освітньому процесі, та їх вплив:

- інтерактивні техніки – розвивають комунікативні навички та активність;
- проєктні технології – забезпечують можливість для самостійних дослідів;
- тренінги – допомагають опанувати нові соціальні ролі та отримати можливість експериментувати в спілкуванні;
- проєкти виховної роботи допомагають знайти вид діяльності відповідно до власного вибору.

Таким чином, використовуючи ці технології, ми й формуємо інноваційну особистість, якій притаманні:

- внутрішня свобода (тут: ситуації вибору, вона стимулює пізнавальний інтерес «Хочу все знати», почуття відповідальності та власної значимості);
- стабільність та стресостійкість – це управління емоціями, (тут: відчувати настрій інших, протистояти стресам, уміти переборювати відчуття страху, сорому);
- адекватна самооцінка: саме вона змінюється протягом усього періоду навчання.

Якщо самооцінка у здобувача вищої освіти занижена, виникає емоційне напруження, власна незадоволеність, а це призводить часто до девіантної поведінки, шкідливих нахилів та правопорушень. Висока ж самооцінка – це шлях до конфліктів, проблем у спілкуванні. Рефлекторність як риса особистості може якісно формуватися

в процесі самоаналізу, коли аналізуються моральні вчинки та соціальні ролі, коли здобувача освіти вчать думати над питаннями (аналіз власної діяльності, почуттів та станів) [3].

Не викликає сумніву: якщо платформою для підготовки нового покоління високопрофесійних спеціалістів стає науковий досвід, то трампліном, який дає їм переваги в повсякденній трудовій діяльності, є креативне мислення. Здобувачі освіти повинні розуміти свою навчальну діяльність, вони самі повинні моделювати життєві ситуації, використовувати взаємонавчання, разом розв'язувати проблеми на основі аналізу обставин. Основними методами тут виступають тренінги, консультації, ділові ігри, мозкові штурми, лекції, конференції, практикуми.

Важливим чинником при цьому виступає поступовість, або ланцюг дій, де кожне наступне відбувається завдяки попередньому. Це стає основою будь-якого реального процесу. Засвоєння предметів, навчальних дисциплін, окремих тем, навичок має свою поступовість і послідовність. Послідовністю стають самі предмети (дисципліни) або окремі теми.

Головними перепонами виступають незрозумілі слова, а їх дуже багато в усній мові, в друкарських виданнях. Часто в підручниках, допоміжній літературі зустрічаємо зарозумілу специфічну мову, важкий для розуміння понятійний апарат, особливо в курсах біології, географії, фізики. Така конструкція підручників та посібників – кращий засіб відсікти спілкування з читачем. Зараз з'явився термін «комунікаційні кілери» [4]. На нашу думку, більшість підручників і є комунікаційними кілерами для більшості здобувачів освіти. Кожна незрозумілість множить та розгалужується в пишне дерево незрозумілих слів, понять тощо. Це стає причиною тупості, апатії, нездатності до мистецтва, технічної та розумової роботи. Якщо на занятті не будуть вибудовані способи подолання незрозумілостей, здатність виражати свої думки, розум здобувача освіти перетвориться на пошкоджений комп'ютер.

Натепер здобувачів освіти, які встигають у навчанні, хвалять не за розуміння, и тим паче не за застосування вивченого, від них вимагають лише правильних відповідей на питання, рішення прикладів. Але для цього важливе не розуміння, а лише механічне запам'ятовування та усвідомлення форми рішення!

І ось перед нами студент, який блискуче «знає теорію». Правильні відповіді тішать наше марнославство – створюють ілюзію позитивного результату. І все це чудово до тих пір, доки такий здобувач вищої освіти не зіткнеться із застосуванням вивченого на практиці.

Студенти за такого підходу бояться змістовних і практичних питань, вони відсторонюються

від навчання, а замість себе виставляють манекен, рольовий розумовий контур, який у точності відповідає нашим вимогам.

Отже, дієвими ліками в таких випадках є наслідування та тренування [3].

Тренування для нас – річ екзотична, тобто це єдиний спосіб створення здатності щось робити. Це те, завдяки чому розуміння стає вмінням.

Тренування має два кінцевих продукти:

1) створення програми дій – інструменту для продуктивної роботи;

2) глибоке усвідомлення своїх дій, їх пояснення та пошук кращих варіантів.

Дуже часто кінець тренування знаменується інсайтом: раптом розумієш, що ти робиш, або – для чого і чому.

Сумно говорити, але зараз освіта перетворилась на легальний бізнес із продажу творів, відповідей, готових рішень задач 3-х рівнів складності.

Не одне десятиріччя ми перед освітою ставимо завдання переходу від формування лінійного мислення до планетарного, дивергентного (багаторазового, нестандартного, вільного від стереотипів).

Дивергування визначає розвиток навичок планування, прогнозування, які забезпечують наполегливість у досягненні мети.

Змінюється позиція викладача, тобто він повинен організувати самостійну пошукову роботу здобувачів вищої освіти, розвивати їхні соціальні навички, розв'язання творчих задач, вправ, конструктивно оволодівати поняттями та причинно-наслідковими зв'язками [3]. Викладач переходить із ролі інформатора і стає координатором, менеджером, організатором діалогу, консультантом здобувача освіти з урахуванням його індивідуальних здібностей. Дуже важливо підтримувати та направляти пошуки найбільш ефективних шляхів засвоєння знань, заохочувати цікаві знахідки, аналізувати невдалі спроби, стимулювати молодь до усвідомлення своїх поразок та перемог.

Дивергентні процеси в мисленні дозволяють за короткий час сприймати та розв'язувати проблеми, знаходити необхідну інформацію для виконання креативних завдань, підтвердження своїх думок. Коли ми говоримо про креативне середовище, то маємо на увазі педагогічний супровід розвитку креативності:

- пріоритет інтересів;
- безперервність;
- визнання пріоритетів цінностей здобувача освіти;
- уважне відношення до незвичайних питань, незвичайних ідей, надання молоді більшої самостійності.

У процесі педагогічного супроводу викладач повинен допомагати здобувачу освіти відчути власну спроможність, підтримувати в кожному впевненість у собі та відчуття власної значимості.

Допомогти в цьому може знання індивідуальних особливостей, психологічного портрета студента, його відношення до навчання, взаємодії з іншими викладачами та однокурсниками. Важливо також навчитися встановлювати відповідність між освітньою програмою і задачами особистісного розвитку здобувача освіти.

Акцент повинен робитися не на програмний матеріал, а на організацію самостійної пізнавальної діяльності.

У практиці розвитку креативності в процесі отримання освіти можна рекомендувати:

- свідоме експериментування з новими формами організації занять, здійснюючи пошук методів максималізації підтримки, яку члени колективу надають один одному у творчому плані;
- намагатися створити атмосферу взаємодії та стимулювання один одним членів колективу до висунення ідей;
- розширювати участь і зацікавленість кожного окремого члена колективу у творчому процесі;
- постійно підкреслювати значимість оригінальних рішень у будь-яких предметних галузях;
- створити атмосферу постійного пошуку і притоку проблем (завдань), причому один із цих проявів креативності – не лише здатність оригінально розв'язувати проблеми, але й здатність знаходити нові;
- можливість заохочення нових думок та ідей, конструктивної критики;
- позбавлятися стереотипів та позбавляти від них інших, позитивно реагувати на запропоновані ідеї, заохочувати ризик;
- накопичувати ідеї, неприйнятні у розв'язанні конкретної задачі, які можуть знадобитися, пошук області застосування цих ідей;
- надавати максимальної свободи в процесі творчості;

– розробити разом із колективом рейтингову систему оцінювання творчого (та/або креативного) виробництва по вкладу, заслугах та кінцевих результатах;

– заохочувати аналіз успішного або неуспішного досвіду подолання проблем;

– розвивати та заохочувати взаємодію між групами, які паралельно розв'язують власні задачі та розробляють власні проекти;

– підтримувати й допомагати в розширенні інформаційно-комунікативних каналів для отримання необхідних даних та знань [6].

Керуючись зазначеними рекомендаціями, можна активізувати продуктивне мислення та перехід на новий, більш високий рівень освітньої взаємодії, який характеризується креативними здібностями, здійснювати перетворення навколишньої реальності в процесі своєї життєдіяльності, соціального спілкування та розв'язання проблем.

Висновки. Отже, нові умови пришвидшеного темпу життя, воєнних загроз і великих геополітичних змін вимагають від системи освіти, на всіх її рівнях, нових підходів до організації і здійснення навчальної роботи.

Викладач, спираючись на весь свій багаж знань і досвіду, повинен стати насамперед координатором процесу навчання здобувача освіти. У сучасних умовах, коли доступ студентів до джерел та іншої інформації є майже необмеженим, важливо передусім навчити виокремлювати корисне і необхідне, а також наробляти навички практичного використання отриманих теоретичних знань.

І в цьому процесі – процесі формування сучасної, креативної особи, здатної реалізувати накопичені знання і практичні навички, – менторський підхід в освіті повинен відійти на другий чи третій план. А тому педагогічним працівникам є ще над чим працювати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биковська О.В. Інноваційний поступ ЦПР. *Позашкілля*. 2007. № 1. С. 5–7.
2. Камінська В.В. Критичне мислення як ознака компетентної особи XXI століття. Компетентність педагога: від фахових знань до інноваційної культури. Луцьк, 2009. Волин. ін-т післядиплом. пед. освіти. С. 62–70.
3. Ковальчук В. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу. *Шкільний світ*. Київ, 2011. № 3. С. 36–39.
4. Лебедев О. Компетентнісний підхід в освіті. *Позашкілля*. 2010. № 1. С. 17–18.
5. Рак С. Соціально-психологічний тренінг як засіб підвищення комунікативної компетентності учасників навчально-виховного процесу. *Рідна школа*. 2014. № 6. С. 58–61.
6. Ткачук О. Формування життєвих компетентностей учнів на уроках етики як основа соціалізації особистості. З досвіду роботи. *Історія України*. 2013. № 2. С. 16–19.

REFERENCES

1. Bykovska O. V. (2007) Innovacijnyj postup CPR [Innovative progress of the CDC]. *Extracurricular activities*, no 1, pp. 5–7.
2. Kaminsjka V. V. (2009) Krytychne myslennja jak oznaka kompetentnisnoji osoby XXI stolittja [Critical thinking as a sign of a competent person of the XXI century]. *Teacher competence: from professional knowledge to innovative culture* (Ukraine, Lutsk, February 24–27, 2009), Lutsk: Volyn Institute of Postgraduate Education, pp. 62–70.
3. Kovaljchuk V. (2011) Tekhnologhija navchannja doroslykh na osnovi osobystisno orijentovanogho pidkходу. [Technology of adult education based on a personality-oriented approach]. *School World*, no 3, pp. 36–39.
4. Lebedev O. (2010) Kompetentnisnyj pidkhid v osviti [Competence-based approach in education]. *Extracurricular activities*, no 1, pp. 17–18.
5. Rak S. (2014) Socialjno-psykhologhichnyj treningh jak zasib pidvyshhennja komunikatyvnoji kompetentnosti uchasnykiv navchaljno-vykhovnogho procesu [Social and psychological training as a means of increasing the communicative competence of participants in the educational process]. *Ridna shkola*, no 6, pp. 58–61.
6. Tkachuk O. (2013) Formuvannja zhyttjevykh kompetentnostej uchniv na urokakh etyky jak osnova socializaciji osobystosti. Z dosvidu roboty [Formation of life competences of students in ethics lessons as a basis for socialisation of the individual. From the experience of work]. *History of Ukraine*, no 2, pp. 16–19.